

Ako je istočna crkva raskinula veze sa Rimom (tko je koga isključio i tko je ostao »pravi« je od manjega značaja, i ako bi kulturno istorijski za odnos Hrvata i Srba moglo biti važno, da se istraži na kojim ekonomskim i političkim pitanjima i na kojim crkvenim učenjima je raskol nastao), zapadna crkva je tada tim više prionula da stvori jedinstvo crkve na zapadu. Pravoslavlje ograničilo je svoju sferu djelatnosti na istok. Primajući staroslavensko bogoslužje, pravoslavlje će zadržati pretežnu većinu svojih vjernika među Slavenima. Ali umirući Bizant, koji je u momentu, kad Slaveni primaju od njega kršćanstvo izgubio svu životnu snagu, Bizant u smrtničkom hropcu, kako kaže ruski teolog Vasilij Rozanov, ucijepit će mladim slavenskim narodima dah mrtvoga, kult mrtve forme, i to obožavanje mrtvoga i nepoštivanje živoga ubijat će vijekovima kulturne energije Slavena. Na zapadu rimska crkva stvorit će jedinstvo, nametnut će svoju volju caru (rimskome t. j. njemačko-austrijsko-španjolskom) i kraljevima. Rimska crkva razvit će novi rimski imperijalizam. »Doba 12. i 13. vijeka može da se označi kao doba crkvene, t. j. papinske vlade nad srednjevjekovnim ljudstvom. Papa gleda na vladare kao na svoje vazale, razdaje i oduzima vladu, odriješava podanike njihove obveze, koja proističe od prisege vjernosti. Brojni, naročito viteški redovi, koji nastaju u to doba s najraznovrsnijim ciljevima stavljaju svoju pokretnu, centralistički upravljenu organizaciju u službu papinstva«⁸⁴). Latinski jezik postao je univerzalni jezik kulture, crkvene i laičke. Škole su latinske, knjige latinske, latinski će pisati još reformatori, rasprave Lutherove, Melanctonove i Vlačićeve bit će u glavnome na latinskom. Vlačićeva privatna korespondencija je latinska. Papa vlada nad svjetovnim gospodarima, rimska crkva je centralistički upravljana, misa je svuda jednaka, latinska, crkveno učenje je isto, sve su knjige pisane